

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kuuva, Sari; Luukkanen-Hirvikoski, Teija; Lähdesmäki, Tuuli

Title: Sairaala taiteen näyttämönä : näkökulmia sairaalataiteen tutkimukseen

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY-SA 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Please cite the original version:

Kuuva, S., Luukkanen-Hirvikoski, T., & Lähdesmäki, T. (2023). Sairaala taiteen näyttämönä : näkökulmia sairaalataiteen tutkimukseen. *Tahiti*, 13(1), 82-91.

<https://doi.org/10.23995/tht.125777>

Sairaala taiteen näyttämönä

Näkökulmia sairaalataiteen tutkimukseen

Sari Kuuva, Teija Luukkanen-Hirvikoski &
Tuuli Lähdesmäki

doi.org/10.23995/tht.125777

Suomessa on viime vuosina rakennettu useita uusia sairaaloita ja laajennettu tai peruskorjattu vanhoja. Näihin sairaaloihin on sijoitettu ja hankittu runsaasti taidetta, sillä taiteella on tutkimuksissa osoitettu olevan terveyttä ja hyvinvointia edistävä vaikutus. Sairaaloihin hankittua ja niissä esiteltyä taidetta voidaan kutsua sairaalataiteeksi. Artikkelissa esittelemme, millaista tutkimusta sairaalataiteesta on tehty, pohdimme millaisia taiteen tiloja sairaalat ovat ja millaisia mahdollisuuksia tai haasteita sairaalat tarjoavat taidehistorioitsijoille niin työskentely-ympäristöinä kuin tutkimuskohteina. Artikkelimme empiirinen osuus perustuu havainnointiin neljässä sairaalassa: Sairaala Novassa Jyväskylässä, Kuopion yliopistollisessa sairaalassa, Mikkelin keskussairaalassa ja Uudessa lastensairaalassa Helsingissä.

Avainsanat: sairaalataide, terveys- ja hyvinvointivaikutus, taidekokoelma, prosenttiperiaate, kuratointi, osallistava taidetoiminta, kriittinen tutkimus

Johdanto

Sairaalat ovat taloudellisesti kalliita julkisia investointeja, joiden tilasuunnittelu ja tilojen käyttö ovat tarkkaan harkittuja. Sairaaloiden perustehtävä on ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitäminen, johon sairaalat pyrkivät vastaamaan tutkittuun tietoon perustuvoin keinoin. Taiteen terveyttä ja hyvinvointia edistävä vaikutus on yksi näistä keinoista. Suomessa on viime vuosina rakennettu useita uusia sairaaloita ja laajennettu tai peruskorjattu vanhoja. Rakenushankkeiden yhteydessä sairaaloihin on hankittu taidetta prosenttiperiaatteella miljoonilla euroilla. Kutsumme tässä artikkelissa sairaaloihin hankittua ja niissä esiteltyä taidetta sairaalataiteeksi.¹ Vaikka tila, jossa taide on tai tapahtuu, on keskeinen sairaalataiteen määre, sairaalataidetta yhdistää usein myös tietynlainen sisältö.

Katsausartikkelimme lähtökohtana on Jyväskylän yliopiston monitieteinen hyvinvoinnin tutkimuksen yhteisö (JYU.Well) sekä musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella harjoitettu kulttuurinen mielenterveystutkimus sekä julkisen taiteen tutkimus. Valmistelemme tätä kirjoittaessamme tutkimushankemuksia sairaalataiteesta. Olemme saaneet valmisteluprosessiin apurahan Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteelliseltä tiedekunnalta ja sen turvin olemme kesän ja syksyn 2022 aikana vierailleet neljässä uudessa tai hiljattain laajennetussa sairaalassa tutustumassa niiden taidetutkimuksiin ja taiteen hallintoihin. Sairaalat ovat Jyväskylässä sijaitseva Sairaala Nova (otettu

1 Käsitteitä *sairaalataide* ja *hospital art* on käytetty yleisesti viittaamaan taiteeseen sairaalaympäristöissä. Käsite kattaa niin sairaaloihin sijoitetut taideteokset kuin sairaalassa toteutettavan osallistavan taidetoiminnan. Rinnakkaisia käsitteitä ovat esimerkiksi *taide sairaalassa*, *art in hospitals* ja *arts in hospital*. Ks. esim. Hanna-Liisa Liikanen, "Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa" (Väitöskirja, Helsingin yliopisto, 2003); Judy Rollins, *'Purpose-built' Art in Hospitals: Art with Intent* (Bingley: Emerald Publishing, 2021).

käyttöön 2021), Kuopion yliopistollinen sairaala (Kaarisairaala otettu käyttöön 2015, ja sairaalan vaiheittainen laajennus ja peruskorjaus kestää vuoteen 2025 saakka), Mikkelin keskussairaala (laajennettuja ja peruskorjattuja tiloja otettu käyttöön 2016 lähtien ja viimeisin laajennusosa, Mielen ja kuntoutuksen talo avattu alkuvuodesta 2023) ja Uusi lastensairaala Helsingissä (otettu käyttöön 2018).

Viime vuosien aikana sairaalataiteen ja taiteen terveys- ja hyvinvointivaikutusten tutkimus on vahvistunut. Tutkimuksen lähtökohdat ovat yleensä lääke- ja terveystieteissä, psykologiassa tai terapiatutkimuksessa. Sairaalataiteen kokonaisvaltaiseen tutkimiseen tarvitaan kuitenkin laaja-alaista taiteen asiantuntijuutta, jota taidehistorioitsijoilla on. Artikkelissa esittelemme, millaista tutkimusta sairaalataiteesta on tehty, pohdimme millaisia taiteen tiloja vierailemamme sairaalat ovat ja millaisia mahdollisuuksia tai haasteita sairaalat tarjoavat taidehistorioitsijoille niin työskentely-ympäristöinä kuin tutkimuskohteina. Artikkelin empiirinen osuus perustuu vierailujen aikana käymiimme keskusteluihin oppainamme toimineiden sairaaloitten taidekokoelmista ja taidetoiminnasta vastaavien henkilöiden kanssa, tekemiimme muistiinpanoihin, ottamiimme valokuviin ja vierailujen jälkeen käymiimme keskusteluihin kokemuksistamme.

Sairaalataiteen tutkimuksen painopistealueita ja aukkoja

Sairaalataidetta on tutkittu sekä Suomessa että ulkomailla. Suomessa toistaiseksi systemaattisin sairaalataiteeseen keskittyvä tutkimus on Hanna-Liisa Liikasen vuonna 2003 tarkastettu sosiaalityön väitöskirja *Arts in Hospital* -hankkeesta, joka pyrki lisäämään hoitolaitosten viihtyvyyttä taiteen avulla ja integroimaan taide- ja kulttuuritoimintaa osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoalan hoitotyötä, kuntoutusta ja työmene-

telmiä.² Tutkimuksessaan Liikanen selvitti hankkeen tavoitteiden heijastumista itäsuomalaisten hoitolaitosten arkeen.³ Sairaalataiteeseen kiinnittyviä kysymyksiä on tarkasteltu viime vuosina myös muutamissa kotimaisissa maisterintutkielmissa.⁴ Lisäksi Suomessa on 2000-luvulla julkaistu useita sairaanhoitopiirien taidekokoelmia ja uusiin sairaaloihin integroitua taidetta käsitteleviä, laajalle yleisölle suunnattuja kirjoja, joissa pääpaino on kokoelmien esittelyssä.⁵ Kansainvälisesti sairaalataiteen historiaa ja sen erilaisia funktioita on tutkittu monipuolisemmin. Esimerkiksi Richard Cork luo tutkimuksessaan historiallisen katsauksen sairaalatiloihin sijoitettuun taiteeseen, sairaaloissa tehtyyn ja niitä kuvaavaan taiteeseen.⁶ Judy Rollins puolestaan esittelee monipuolisesti sairaalataiteen erilaisia funktioita ja pohtii, kuinka sairaalakokemukseen voi vaikuttaa taiteen avulla.⁷

Viime vuosikymmeninä sairaalataiteen merkitystä on usein perusteltu taiteen hyvinvointivai-

kutuksien kautta.⁸ Myös lääkärit ja hoitohenkilökunta ovat havahtuneet taiteen ja kulttuurin potentiaaliin osana sairauksien ehkäisyä ja hoitoa, ja alan koulutukseen on alettu sisällyttää taideaineita ja taidelähtöisiä menetelmiä. Humanistisen lääketieteen tutkimuksen (*Medical humanities*) yhteydessä taidetta on hyödynnetty esimerkiksi tulevien lääkäreiden vuorovaikutustaitojen kehittämisessä ja potilaiden kokemusten ymmärtämisessä. Humanistinen terveys-tutkimus (*Health humanities*) puolestaan kattaa laajemmin taidelähtöistä sosiaali- ja terveysalan toimintaa. Esimerkiksi siihen kuuluvassa taidelähtöisessä mielenterveystyössä on viime vuosikymmenenä kiinnostuttu yhteisölliseen ja vuorovaikutukselliseen toipumiseen ja hyvinvointiin tähtäävistä ohjelmista (*mutual recovery*). Tämä mahdollistuu, kun potilaat, hoitohenkilökunta ja omaiset tekevät taidetta yhdessä.⁹

Vaikka taiteen hyvinvointivaikutuksista on runsaasti näyttöä, on tutkimusten koeasetelmissa ja tulosten raportoinnissa havaittu kehitettävää. Tutkimuksia on kritisoitu esimerkiksi liian kapea-alaisista tutkimusasetelmista ja niiden tarkoitushakuisuudesta. Tutkimusten tilaajien ja rahoittajien intressit ovat usein ohjanneet voimakkaasti tutkimustoimintaa, ja kriittiset äänet ovat jääneet kuulumattomiin. Humanistis-yhteiskuntatieteellisessä kritiikissä onkin korostunut, ettei määrällinen, kliinisiä mittareita hyödyntävä tutkimus voi tavoittaa taiteen ja hyvinvoinnin moninaisia merkityksiä eri ihmisille eri konteksteissa. Hyvinvointivaikutuksiin keskittyäessä taiteen välineellinen rooli koros-

2 Liikanen, *Taide kohtaa elämän*. Arts in Hospital -hanke syntyi YK:n ja Unescon kulttuurikehitykselle omistetun vuosikymmenen aloitteena vuonna 1990, ja se jalkautettiin yhteensä 18 jäsenmaahan.

3 Liikanen, *Taide kohtaa elämän*, 10.

4 Esim. Miia Heikkilä, "Sairaaloista hyvinvointikeitaiksi? Taide ja luonto suomalaisissa sairaalahankkeissa" (Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2018); Anna Blomqvist, "Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin taidetoimikunta ja sen keräämä taidekokoelma" (Maisterintutkielma: Helsingin yliopisto, 2018); Niina Maaskola, "Taiteistuva sairaala Taiteilijoiden näkemyksiä taiteen merkityksistä Meilahden uudessa lastensairaalassa" (Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopisto, 2017).

5 Esim. Merja Asikainen, *Taide Uudessa lastensairaalassa. Tarinoita teosten takaa*. (Helsinki: Uuden lastensairaalan tukisäätiö, 2020); Marjo-Riitta Simpanen, *Terveyttä taiteesta: Taideteoksia Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän taidekokoelmasta* (Jyväskylä: Minerva, 2007); Seppo Seitsalo ja Ilkka Taipale, (toim.), *Taide vanhin voitehista. Kuvataidetta sairaaloissa* (Helsinki: HUS taidetoimikunta, 2020).

6 Richard Cork, *The Healing Presence of Art: A History of Western Art in Hospitals* (London: Yale University Press, 2012).

7 Rollins, *'Purpose-built' Art in Hospitals*.

8 Daisy Fancourt ja Saoirse Finn, *What is the Evidence on the Role of the Arts in Improving Health and Well-Being?* Health Evidence Network Synthesis Report 67 (Geneve: WHO, 2019).

9 Esim. Mari Aholainen, Saara Jäntti, Annika Tammela ja Jani Tanskanen, "Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen," *Lääkärilehti* 9 (2021): 564–568; Liisa Laitinen, "Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua" (Opinnäytetyö: Turku AMK, 2017).

tuu ja se tulee usein ymmärretyksi melko kapealaisesti.¹⁰

Varhaisemmassa sairaalataiteessa on paljon esimerkkejä uskonnollisista aiheista, mutta hyvin suuri osa nykyisestä suomalaisesta sairaalataiteesta on luontoaiheista.¹¹ Nykyisissä sairaalataiteen ohjeistuksissa neuvotaan usein sijoittamaan sairaaloihin luontoaiheista taidetta, koska luontoaiheet koetaan yleensä positiivisesti tai neutraalisti.¹² Psykologisesti ja luonnontieteellisesti orientoituneissa tutkimusasetelmissä esittävät luontoaiheet on usein asetettu vastakkain monitulkintaisemman ei-esittävän taiteen kanssa, joka tulosten mukaan koetaan yleensä luontokuvastoa kielteisemmin. Ilmiötä on selitetty esimerkiksi biofiliaan¹³ ja ihmisen evoluutioon liittyvien teorioiden perusteella. Viimeaikaiset humanistisesti suuntautuneet tutkimukset ovat kuitenkin viitoittaneet tietä taiteen erilaisille ilmaisumuodoille ja käyttötavoille sairaaloissa. Haasteelliseksi koettu ei-esittävä taide saattaa aiheuttaa toisissa katsojissaan luontoaiheita ristiriitaisempia tunteita, mutta myös avata uu-

denlaisia mahdollisuuksia ja kokemuksia taiteen parissa sairaalaympäristössä.¹⁴

Viimeaikaisessa estetiikan tutkimuksessa tutkijoiden kiinnostus on alkanut siirtyä esteettisistä objekteista kohti esteettistä toimijuutta ja esteettisiä käytäntöjä.¹⁵ Tämä tutkimuksellinen viitekehys avaa mahdollisuuksia tarkastella osallistavan taiteen roolia ja merkitystä sairaalaympäristössä. Osallistava taide ja sairaaloiden taidekokoelmien aktivoiminen sen menetelmien kautta ovat tärkeitä tutkimusaiheita. Tarvitaan syvällisempää tietoa siitä, kuinka eri toimijat ja eri kulttuurien edustajat kokevat sairaalataidetta, miten taidekokoelmia hyödynnetään osana hoitotyötä ja millaisia mahdollisuuksia tai haasteita sairaalaympäristössä toteutettavista osallistavan taiteen tapahtumista avautuu. Keskeinen haaste sairaaloissa on se, että teokset jäävät usein veistoksiksi aulatiloihin ja tauluiksi seinille – eräänlaiseksi taustaksi muulle toiminnalle.

Neljä sairaalaa – empiirisiä havaintoja

Esittelemme seuraavaksi huomioitamme neljän sairaalan taideohjelmista ja taiteesta sairaalatoissa. Nostamme esiin etenkin taiteen sisältöihin ja kokoelmatyöhön liittyviä teemoja. Sairaalataiteessa ja sen hallinnoinnissa tiivistyvät erilaiset taiteen hankintapolitiikat, käsitykset taiteen tehtävistä hoitoympäristössä ja vaihte-

10 Esim. Aholainen ym., ”Miten taide vaikuttaa?”; Laitinen, *Vaikuttavaa?*; Fancourt ja Finn, *What is the evidence*.

11 Ks. esim. Cork, *The Healing Presence of Art*; Rollins, *‘Purpose-built’ Art in Hospitals*. Huomio luontoaiheiden hallitsevuudesta nykyisessä suomalaisessa sairaalataiteessa perustuu sekä omiin havaintoihimme sairaalavierailuiden yhteydessä että aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen, esim. Seitsalo ja Taipale, *Taide vanhin voitehista*.

12 Tätä näkökulmaa edustavat erityisesti Roger Ulrichin ja hänen tutkimusryhmänsä laajasti siteeratut tutkimukset. Esim. Roger Ulrich, ”Effects of viewing art on health outcomes,” teoksessa *Putting Patients First: Best Practices in Patient-Centered Care*, toim. Susan Frampton ja Patrick Charmel (San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2009), 129–149.

13 Biofilia tarkoittaa ihmisille evoluution myötä kehittyneitä mieltymystä luontoon ja sisäistä halua olla lähellä luontoa.

14 Esim. Stine Louring Nielsen, Lars B. Fich, Kirsten K. Roessler ja Michael F. Mullins, ”How do patients actually experience and use art in hospitals,” *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being* 12, no. 1 (2017), 1267343; Stine Louring Nielsen, Michael Finbarr Mullins, Lars Brorson Fich ja Kirsten Kaya Roessler, ”The significance of certain elements in art for patients’ experience and use,” *Visual Anthropology* 30, no. 4 (2017): 310–327; Rollins, *‘Purpose-built’ Art in Hospitals*.

15 Esim. Pauline von Bonsdorff, ”Aesthetic practices,” teoksessa *Aesthetic Literacy. A Book for Everyone*, toim. Valery Vinogradovs (tulossa); Willmar Sauter, *Aesthetics of Presence. Philosophical and Practical Reconsiderations* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholar Publications, 2021).

leva taiteen asiantuntijuus. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä mahdollisuudet kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen ovat taiteelle asetettuja funktioita kaikissa tutustumiskohteissamme.

Helsingin Uuden lastensairaalan taide on yksityisin varoin rakennukseen tilattua ja hankittua sekä lahjoituksina vastaanotettua. Useat säätiöt, yritykset ja yksityishenkilöt ovat lahjoittaneet teoksia ja tukeneet Uuden lastensairaalan taideohjelmaa. Eräs tukijoista on Moomin Characters Oy Ltd, minä johdosta sairaalarakennuksen kerrosten nimet ja taiteen tarina perustuvat Tove Janssonin Muumi-kirjojen maailmaan.¹⁶ Esimerkiksi pohjakerroksen ambulanssi- ja pysäköintihalli on nimeltään meri, ja ylimmissä kerroksissa sijaitsevien vuodeosastojen, kliinisen neurofysiologian ja kipukeskuksen niminä ovat tähti ja avaruus. Lastensairaalassa Muumien maailmaan on sovitettu tuoreita nykytaiteen teoksia.

Muiden tutustumiskohteidemme taide perustuu olemassa olevan kokoelman ja uusien hankintojen yhdistelmään. Sairaaloihin aiemmin hankittu kokoelma on karttunut yleensä vuosikymmenten kuluessa julkisin varoin ja lahjoituksina. Nämä kokoelmat ovat sisällöltään vaihtelevia. Merkittävä osa sairaalataiteen hankinnoista perustuu prosenttiperiaatteeseen¹⁷, jonka pohjalta uusien rakennusten taidehankintoihin on käytetty 0,25–1% rakennuskustannuksista. Esimerkiksi Novaan hankittiin prosentti-

16 Asikainen, *Taide Uudessa lastensairaalassa*, 13–14, 21.

17 Ks. prosenttiperiaatteesta Oona Myllyntaus ja Sari Karttunen, *Julkinen taide aluerakentamisessa ja -kehittämisessä: taloudellisen arvon tunnistaminen ja arviointimenetelmät* (Helsinki: Cupore, 2020), 23–25.

Kuva 1. Sairaala Novan ravintolaan sijoitettu Petri Vainion *Kukkajärvi* (2020) koostuu kymmenistä yksittäisistä valaisimista ja kahdesta mobile-valaisimesta. Sairaalan uushankintojen teemana on keskisuomalainen luonto. Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski, lisenssi CC BY-SA 4.0.

periaatteella taidetta noin miljoonalla eurolla. Tutustumiskohteissamme uusi taide on usein integroitu sairaalarakennusten arkkitehtuuriin tai sisustukseen (Kuva 1). Osa arkkitehtuuriin integroidusta taiteesta, kuten pinnoitetuista sisäovista tai -seinistä, on taiteilijoiden originaaliteoksiin perustuvia digitaalisia tulosteita tai muita reproduktiokuvia. Pääkaupunkiseudun ulkopuolella toimivat sairaalat suosivat taidehankinnoissaan alueensa taiteilijoita (Kuvat 2–3). Sairaaloiden uusien teoshankintojen alueellinen painotus on merkittävä taloudellinen investointi maakuntien taiteilijoille. Sairaaloissa prosenttiperiaatetta on laajennettu myös esittävään taiteisiin ja osallistavaan taidetoimintaan.

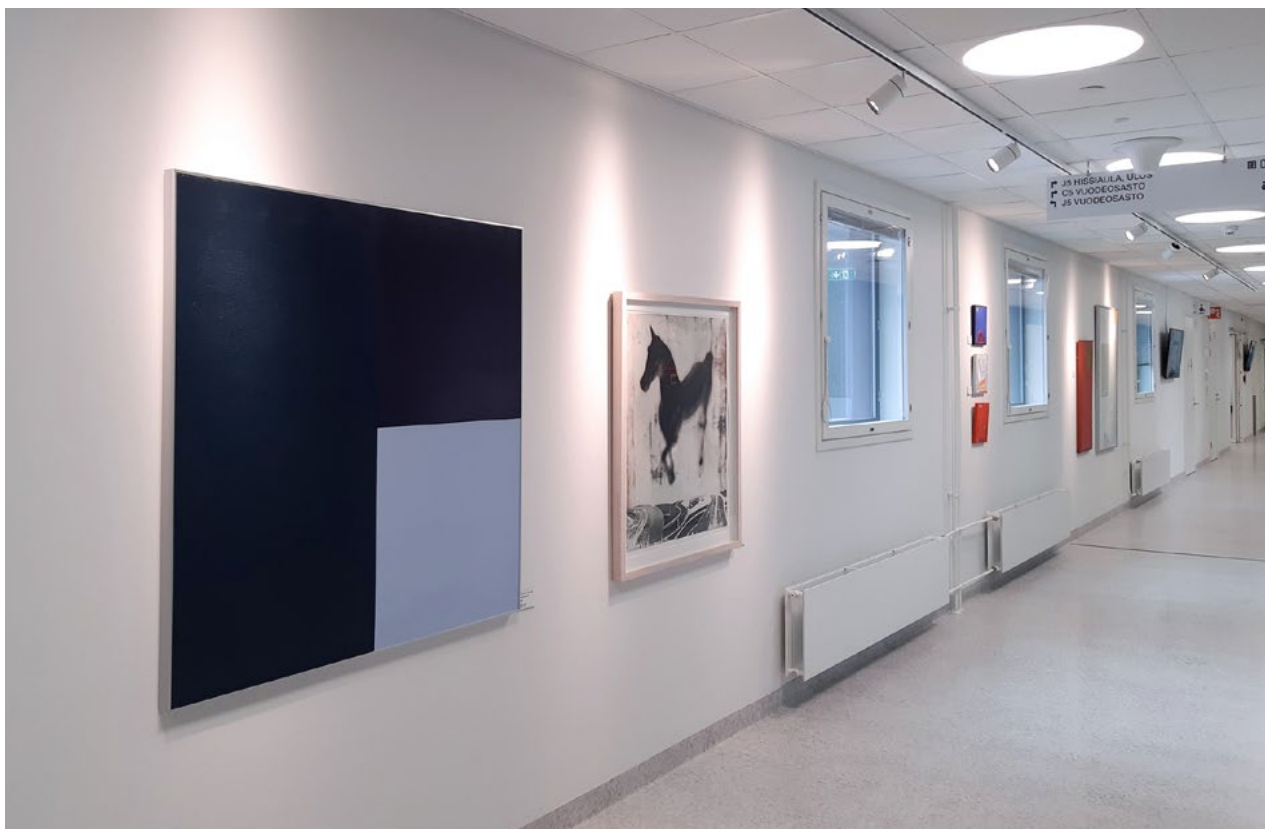
Kuva 2. Sunna Lindqvist, *Leppäkerttu* (1959), Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymän taidekokoelma, Kuopion yliopistollinen sairaala. Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski, lisenssi CC BY-SA 4.0.

Tutustumiemme sairaalarakennusten suunnittelu- ja toteutusvaiheessa hyödynnettiin monipuolisesti taiteen asiantuntijoita. Sairaaloissa taideohjelmiä koordinoi joko erillinen säätiö tai taidetoimikunta. Taiteesta vastaavien työryhmiin kuuluu hoito- ja hallintohenkilökunnan lisäksi projektiluontoisesti työskenteleviä taiteilijoita, muotoilijoita, graafisia suunnittelijoita, arkkitehtejä ja taidehistorioitsijoita.¹⁸ Kuopiossa ja Jyväskylässä alueen taidemuseon edustaja on osallistunut sairaalan taidetoimikunnan toimintaan, jolloin museoammattillinen osaaminen on ollut osa sairaalan kokoelmatyötä. Sairaaloiden taidetoimikuntien ja säätiöiden jäsenten asiantuntijuus pohjautuu usein heidän tietoonsa sosiaali- ja terveydenhuollosta, kiinteistöhuollosta tai taloudesta. Tämä on heijastunut rakennushankkeiden valmistuttua taiteen esittämisen ja kokoelmien käyttöön.

18 Ks. lisää kotimaisten sairaaloiden taideohjelmissä ja taidetoimikunnista Seitsalo ja Taipale, *Taide vanhin voitehista*.

Tutustumiskohteissamme taideteosten turvallisuus huomioitiin vaihtelevasti – esimerkiksi tuoleja tai viherkasveja oli joissain tiloissa sijoitettu liian lähelle maalauksia. Erästä teosta oli sairaalassa koristeltu sen valmistumisen jälkeen, mikä voi olla yllätys taiteilijalle. Vuodeosastoille sijoitetun taiteen vastaanottoa helpottaisivat käytäville sijoitetut levähdyspaikat ja laajemmat tiedot esillä olevasta taiteesta. Näimme myös taiteen esittämisen ratkaisuja, jossa vuoteessa oleva potilas näkee taiteen vain peilin kautta, sillä teokset ovat potilashuoneissa sijoitettu potilaiden pään puoleiselle seinälle. Sairaaloiden uusien tilojen valmistumisen jälkeen neljästä tutustumastamme sairaalasta vain Kuopion yliopistolliseen sairaalaan on rekrytoitu vakituisen työsuhteeseen taideasiantuntija, jolla on taidehistorian koulutus.

Luontoaiheet, kuten maisemat, kasvit ja eläimet, toistuvat jokaisen neljän sairaalan taiteessa, mikä on sairaaloiden taidetoimikuntien tietoinen päätös. Sisustusratkaisuissa on myös hyödynnetty luonnonmateriaaleja kuten puuta. Sairaaloiden taidetta käsittelevässä kirjallisuudessa on suosi-

Kuva 3. Sairaala Novan aiemmin hankitun taidekokoelman teoksia on esillä ns. galleriakäytävällä. Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski, lisenssi CC BY-SA 4.0.

teltu ahdistusta herättävien teemojen välttämistä.¹⁹ Sairaalataiteen sisältöjen ohjeistuksiin liittyy kuitenkin subjektiivisuusongelma: se, mikä on yhdelle vastaanottajalle ahdistavaa, voi näyttäytyä toiselle kiinnostavana tai neutraalina. Esimerkiksi luontoaiheet, jotka usein ymmärretään neutraaleina tai positiivisia tunteita herättävinä, saattavat nykyisen ekokriisin aikana aiheuttaa ahdistusta osassa katsojista. Jyväskylän, Kuopion ja Mikkelin sairaaloiden taidekokoelmiin on menneinä vuosikymmeninä hankittu myös runsaasti abstraktia taidetta. Esimerkiksi Jorma Hautalan monumentaalinen seinämaalaus *Lämmin horisontti* (1983) on Kuopiossa pääsairaalan sisäänkäyntiaulassa ja Mikkelin keskussairaalan aulaan on sijoitettu Ukri Merikannon veistos *Ulappa* (1984). Myös uusekspressionistisia teoksia näkyi näiden kolmen sairaalan käytävillä.

19 Rollins, 'Purpose-built' Art in Hospitals, 184–186.

Sairaaloiden taideohjelmat ovat osa julkisen taiteen kenttää. Taiteen julkisuutta on määritelty mm. teosten saavutettavuuden, tilan julkisuuden ja taiteen rahoituksen perusteella.²⁰ Esimerkiksi Mikkelin keskussairaalan Perhetalon luontoaiheiset julkisivut ovat voimakkaita visuaalisia elementtejä katutilassa ja läheisessä asuinympäristössä (Kuva 4). Myös sairaaloiden piha-alueiden monumentaaliset veistokset ovat osa lähiympäristöjen ihmisten arjen estetiikkaa. Jyväskylässä ja Kuopiossa on pienet näyttelytilat kokoelman ulkopuolisille vaihtuville näyttelyille. Teoksia oli kuitenkin sijoitettu myös sellaisiin tiloihin, joihin vain henkilökunnalla tai muutamien osastojen potilailta on mahdollisuus tutus-

20 Johanna Ruohonen, *Imagining a New Society. Public Painting as Politics in Postwar Finland* (Turku: Turun yliopisto, 2013), 18–22; Myllyntaus ja Karttunen, *Julkisen taite aluerakentamisessa ja -kehittämisessä*, 17–19.

Kuva 4. Lauri Nykoppin suunnittelema, Mikkelin keskussairaalan Perhetalon julkisivuissa oleva *Koivupuisto*-teos (2019). Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski, lisenssi CC BY-SA 4.0.

tua. Myös teosten kohdeyleisöjen ja niiden monikulttuurisuuden huomiointi vaihtelivat muun muassa teosten ripustuskorkeuden ja sairaaloiden kappeleiden tunnustuksellisuuden osalta. Taiteen julkisuus on yksi keskeinen sairaalataiteen tavoite, mutta havaintojemme perusteella julkisuus toteutuu vaihtelevasti.

Osallistavan taiteen mahdollisuuksia on pohdittu kaikissa tutustumissamme sairaaloissa. Henkilökuntaa, potilaita, heidän läheisiään ja sairaalan muita sidosryhmiä osallistava toiminta on usein projektiluonteista. Oppaidemme kanssa käydyissä keskusteluissa toistui huoli siitä, kuinka toiminnalla saavutetut tulokset saadaan dokumentoitua ja jalostettua jatkokäyttöön. Keskeisinä ongelmina pidettiin sitä, ettei osallistavalle taiteelle ole varattu sairaaloiden talousarvioissa pysyvää rahoitusta, eikä sairaaloiden henkilökunnasta löydy riittävästi ammatillista

osaamista taidetoimintaan. Sairaala Novassa on kohdistettu osallistavan taiteen ohjelmaan resursseja ja osa prosenttitaiteen budjetista: sairaalassa on mm. residenssitaiteilijatoimintaa ja laajalle yleisölle suunnattuja taidetapahtumia, kuten syksyllä 2022 järjestetty Outsider art-festivaali.²¹ Taiteen osallistavuus ja vuorovaikutuksellisuus toteutuu sairaaloissa etenkin lastenosastoille tai odotusauloihin suunnitelluissa yksittäisissä digitaalisissa teoksissa ja peleissä (Kuva 5). Kuopion yliopistollisessa sairaalassa yksittäisistä taideteoksista on koostettu virtuaalinen taidematka, joka toimii sairaalan tiloissa vastaanottajan matkapuhelimeen ladattavalla sovelluksella. Kuopiossa on myös toteutettu vastasyntyneiden teho-osastolla Ulla-Mari

21 Sairaala Nova, "Osallistava taide", luettu 19.10.2022, https://www.sairaalanova.fi/fi-FI/Sairaala_Nova/Taideohjelma/Osallistava_taide

Kuva 5. *Virtuaaliakvaario* (2019) Uuden lastensairaalan aulassa. Teoksen toteuttivat Jukka Eerikäinen, Laura K. Horton, Sourya Sen, Cheong Un Lee, tuottajana luova johtaja Antti Ilvessuo. Akvaarion sisältö vaihtelee sen mukaan, mitä kaloja lapset ovat värittäneet ja skannanneet akvaarioon. Kuva: Teija Luukkanen-Hirvikoski, lisenssi CC BY-SA 4.0.

Lindströmin valokuvateossarja *Suuria pieniä ihmeitä* (2019), johon osallistui seitsemän osastolla hoitoa saanutta perhettä.²²

Sairaala taidehistorioitsijan työ- ja tutkimusympäristönä

Artikkelimme osoittaa, miten uudet sairaalat toimivat monipuolisina taiteen keräilyn, esittelyn, vastaanoton sekä vuorovaikutteisen tai osallistavan taiteen tiloina. Sairaalat käyttävät varojaan taiteen hankkimiseen, niissä tehdään monipuolista näyttely- ja yleisötyötä ja hyödynnetään ainakin projektiluontoisesti taiteen asiantuntijoita. Sairaaloilla on taideohjelmaa

esitteleviä julkaisuja ja kiinnostusta taiteeseen liittyvään tutkimukseen. Tässä mielessä sairaaloiden taidetoiminta lähestyy monilta osin perinteisten taidelaitosten toiminnan logiikkaa. Taidelaitoksissa esiteltyyn taiteeseen verrattuna sairaalataiteella on kuitenkin erityinen tehtävä: sen odotetaan vaikuttavan positiivisesti potilaiden terveyteen ja hyvinvointiin ja ylittävän siten vain esteettisenä objektina olemisen. Tämä konteksti asettaa sairaaloiden taideohjelmille taidelaitoksista poikkeavia funktioita ja vaatimuksia. Sairaalat ovat kiinnostuneita taiteen monipuolisesta hyödyntämisestä ja sidosryhmien osallistamisesta taiteeseen, mutta resursseja tähän työhön puuttuu.

Vaikka aiempi tutkimus on tuonut esiin taiteen hyvinvointivaikutuksia, sairaalataiteen tutkimuksessa on lukuisia aukkoja. Tutkimus kaipaa kriittisempää tutkimusotetta, jota ei tehdä esi-

22 Maarit Hakkarainen, "60-vuotias KYS ja rinnalla kulkeva taide", teoksessa *Taide vanhin voitehista. Kuvataidetta sairaaloissa*, toim. Seppo Seitsalo ja Ilkka Taipale (Helsinki: HUS taidetoimikunta, 2020), 107–109.

merkiksi hyvinvointivaikutusten todentamista odottavan rahoittajan ehdoilla. Tutkimuksen aitona mahdollisuutena täytyy olla myös sellainen tulos, ettei hyvinvointivaikutusta voida empiirisesti todentaa tai että taiteella voi olla myös kielteisiä vaikutuksia. Sairaalataiteen tutkimus kaipaa vahvempaa taidehistorioitsijoiden ja taidekasvattajien asiantuntijuutta. Näiden alojen asiantuntijat voivat avata monipuolisia näkökulmia sairaaloiden taidekokoelmiin, niiden hallintointiin, esittelyyn ja taiteen vastaanottoon sairaaloiden eri käyttäjäryhmien näkökulmista. Sairaalat ja sairaalataiteen tutkimus hyötyisivät myös taiteilijoiden tiiviimmästä osallistamisesta sairaalataiteen käytäntöihin. Sairaalataiteesta voitaisiin saada uutta tietoa taidelähtöisten tutkimusmenetelmien ja taiteellisen tutkimuksen keinoin.

Katsauksen pohjalta ehdotamme, että taidehistorian alan tulisi huomioida laajemmin erilaiset julkiset instituutiot ja laitokset, jotka toimivat taiteen tiloina. Sairaalataide voi tarjota uuden kiinnostavan työkentän taidehistorian ammattilaisille. Olennaista kuitenkin on, että sairaalat ymmärtävät sairaalataiteen keräilyyn, esittelyyn ja hallinnoinnin vaativan jatkuvaa taiteen asiantuntijan työpanosta ja osaamista. Kuopion yliopistollisessa sairaalassa kokopäiväisesti toimivan taidekoordinaattorin kaltaisia tehtäviä tarvitaan Suomeen lisää.

FT **Sari Kuuva** on Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella työskentelevä tutkija. Viime vuosina hän on tutkinut suomalaisten muistoja mielisairaaloista ja mielisairaalapotilaiden taidetta Koneen säätiön, Suomen Kulttuurirahaston, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiön ja Signe ja Ane Gyllenbergin säätiön rahoituksella.

FT **Teija Luukkanen-Hirvikoski** on taidehistorian yliopistonopettaja Jyväskylän yliopiston musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella. Hän on tutkinut yritysten taidekokoelmia ja -ohjelmia. Luukkanen-Hirvikoski on työskennellyt sekä julkisella että yksityisellä sektorilla mm. taidehistorian opettajana, suunnittelijana ja taideasiantuntijana.

FT, YTT, dosentti **Tuuli Lähdesmäki** on taidehistorian apulaisprofessori musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Hän on tutkinut muun muassa julkista taidetta, näyttelynarratiiveja ja julkisen tilan merkitysten muodostumista taiteen ja muistomerkkien kautta.